

अर्थ

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति । —कौटिल्य अर्थशास्त्र
संपादक—प्रो. वा. गो. काळे ★ सहसंपादक—श्री. वा. काळे

वर्ष ११

पुणे, बुधवार तारीख ३ आक्टोबर, १९४५

अंक ४०

"Consent of the Central Government has been obtained to this issue under Defence of India Rule 94 A. " It must be distinctly understood that in giving this consent the Government of India do not take any responsibility for the financial soundness of any schemes or for the correctness of any of the statements made or opinions expressed with regard to them."

बँक ऑफ पुना लिमिटेड

५९५ बुधवार, पुणे २

रजिस्टर झाल्याची तारीख १९-७-४५

अधिकृत भांडवल

रु. ५०,००,०००

प्रत्येकी रु. १०० चे ५०,००० शेअर्स

तूर्त विक्रीकरतां काढलेले

रु. २५,००,०००

प्रत्येकी रु. १०० चे २५,००० शेअर्स

या शेअर्सपैकी डायरेक्टर्स व त्यांची मित्रमंडळी ह्यांनी यांचे ५००० शेअर्स घेणेचें ठरविलें असून बाकी वीस लाख रुपयांचे १०,००० शेअर्स विक्रीकरतां काढले आहेत. प्रत्येक शेअरमागे अर्जासोबत रु. २५ व अर्जमंजुरीनंतर रु. २५ भरणेचे आहेत. बाकीची रक्कम रु. ५० ची मागणी, डायरेक्टर्स जरूर वाटेल त्यावेळीं करताल.

बोर्ड ऑफ डायरेक्टर्स

१ शेठ सुरलीधर चतुर्भुज लोया,

फर्म मे. हिंदुमल बालमुकुंद, लँडलॉर्ड, बैकर, बालमुकुंद रोड, पुणे २. चेअरमन.

२ शेठ दत्तात्रय रामचंद्र नाईक, जे. पी.,

कॉन्ट्रक्टर आणि लँडलॉर्ड, २ ए कारमायकेल रोड, मुंबई. व्हाईस चेअरमन

३ डॉ. नारायण भिकाजी परुळेकर, एम. ए., पीएच. डी.,

प्रोफायटर आणि संचालक 'सकाळ', १६ वेलेस्ली रोड, पुणे १.

४ मि. फ्रामजी पेस्तनजी पोचा, फर्म मे. पेस्तनजी पी. पोचा अँड सन्स,

बी-बियाणाचे व्यापारी, नेपीथर रोड, पुणे १.

५ शेठ लक्ष्मीनारायण रामचंद्र राठी, फर्म मे. रामनारायण राजमल,

बैकर आणि मर्चंट, टिळक चौक, सोलापूर.

६ शेठ नारायणदास श्रीराम सोमाणी, फर्म मे. राममगत पछानदास,

बैकर आणि मर्चंट, ६१० रविवार पेठ, पुणे.

शेअर विक्री सुरू आहे

छापाळ अर्ज नमुने मिळण्याची ठिकाणे:—(१) मे. चंपकलाल देवीदास, आगाखान बिल्डिंग, दलाल स्ट्रीट, मुंबई. (२) मि. आर. जे. सावंत, ६२ न्यू स्टॉक एक्स्चेंज बिल्डिंग, अपोली स्ट्रीट, मुंबई. (३) मे. रामनारायण राजमल राठी, टिळक चौक, सोलापूर. (४) बँकेचे रजिस्टर्ड ऑफिस ५९५ बुधवार पेठ, शनिवारवाड्याचे पिछाडीस, बिनीवाल्यांचा वाडा, पुणे २.

विविध माहिती

टारिफ बोर्डाची नेमणूक

हिंदुस्थान सरकारने टारिफ बोर्डाची नेमणूक करून त्यावर सार्वजनिक सभासदांची नेमणूक केली आहे, असे समजते.

१. सर षण्मुसम चेव्ही (अध्यक्ष)
२. उस्मानिया विश्वविद्यालयाचे प्रो. अनवर इकबाल कुरेशी,
३. श्री. के. सी. नियोगी, श्री. सी. सी. देसाई कंट्रोलर जनरल ऑफ सिव्हिल सप्लायज ह्यांस सेक्रेटरी नेमण्यांत आले आहे.

लष्करांतून परतणारांची सोय

आक्टोबर १९४५ ते जून १९४६ अखेर लष्करांतून मोकळ्या होणाऱ्या ८,५०,००० सैनिकांपैकी २२००० लोकांची तरतूद हिंदी रेल्वेजमध्यें करण्यांत येईल, असे वृत्त प्रसिद्ध झाले आहे.

वीज कंपन्यांच्या हिशोबांची प्रसिद्धि

टाटा हेव्ही इलेक्ट्रिक कंपन्यांचे तपशिलवार हिशेब प्रसिद्ध करण्यास हिंदुस्थान सरकारने बंदी केली होती, ती आता उठविण्यांत आली आहे.

कराचीमधील ट्राम व बस माहवा

कराची कॉर्पोरेशनने कराचीमधील ट्राम व बस कंपनीची सर्व मालमत्ता विकत घेऊन वहातुकीचे काम स्वतः करण्याचे ठरविले आहे. त्याप्रमाणे, ईस्ट इंडिया ट्रामवेज कंपनीला नोटीस देण्यांत आली आहे.

बारीत उभे रहावे लागेल

ग्रेट ब्रिटनकडून यंत्रसामुग्रीसारखा भांडवली स्वरूपाचा माल मिळविण्यासाठी हिंदुस्थानास इतर देशांचे बरोबर बारीमध्ये उभे रहावे लागेल, असे श्री. ए. डी. श्राॅफ हे एका भाषणांत नुकतेच म्हणाले.

मि. हेन्री फोर्ड

मि. हेन्री फोर्ड ह्यांनी फोर्ड मोटार कंपनीच्या अध्यक्षपदाचा राजीनामा दिला आहे. ही कंपनी त्यांनी १९०३ साली स्थापन केली. त्यांचे वय आता ८२ वर्षांचे आहे. त्यांच्या नातवाने आता अध्यक्षपद स्वीकारले आहे.

अमेरिकेपेक्षा ग्रेट ब्रिटनचा युद्धप्रयत्न मोठा

“अमेरिकेने स्वार्थत्याग करून ग्रेट ब्रिटनला विजय संपादन करून दिला” ह्या विचारसरणीस फोल ठरविणारे आंकडे प्रसिद्ध झाले आहेत. अमेरिकन सैनिकहानीपेक्षा ब्रिटिश सैनिकहानी २३ पट अधिक झाली, ब्रिटिश मालवाहू आगबोटींस ब्रिटन मुकले, ब्रिटिश घरादारांचा नाश झाला, राष्ट्रीय संपत्तीत २०% घट झाली, वगैरे मुद्दे पुढे मांडण्यांत येत आहेत.

हिंदी कारखान्यांतील अपघात व त्यांची नुकसानभरपाई

	१९४२	१९४३
कारखान्यांतील अपघात	३१,०८९	४४,८२६
दिलेली नुकसानभरपाई	(रु.) १४,०८,०३५	२२,८३,९९१
प्रत्येक अपघातास सरासरी		
दिलेली नुकसानभरपाई	(रु.) ४५	५१
कमिशनसंपुढील दावे	२,८८१	३,९७२

आकडे प्रसिद्ध करण्यावरील बंदी उठली

व्यापार, आयात-निर्गत, इत्यादीविषयक काही आंकडे प्रसिद्ध करण्यास युद्धपरिस्थितीत हिंदुस्थान सरकारने बंदी केली होती, ती आता उठविण्यांत आली आहे. दारूगोळा, आगबोटींच्या हालचाली वगैरेची माहिती मात्र प्रसिद्ध करता कामा नये.

दि व्हल्कन इन्शुरन्स कं. लि.

—पुणे शाखा—

१७९, कर्वे बिल्डिंग, लक्ष्मी रोड.

आग, मोटार, अपघात व वर्कमेन्स कॉपिन्सेशन ह्यांचे विमे स्वीकारणारी प्रमुख स्वदेशी कंपनी.

एजन्ती व इतर माहितीसाठी चौकशी करा :

ब्रँच सेक्रेटरी.

अत्यंत गुणकारी—

कामगार ब्राह्मी तेल

व

माधव गोकुल हेअर ऑईल वापरा.

म. गो. कुलकर्णी

किराणा-भुसार मालाचे व्यापारी,
फडतरे चौक, सदाशिव पेठ, पुणे २.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

आधिरुत भांडवल	रु.	३,००,००,०००
संपलेले भांडवल	रु.	२,९६,७९,९००
वसूल झालेले भांडवल	रु.	१,२८,३५,५५०
रिझर्व फंड	रु.	१,७८,८५,५५०

मुख्य कचेरी: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा: बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळवादेवा आणि मलबार हिल.

इतर शाखा: अहमदाबाद (भद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस बिज शाखा), अहमदाबाद (माणिक चौक शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अमृतसर, अंधेरी (मुंबई शेजारी), वडि (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (क्लाइव्ह स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा बक्षार), कलकत्ता (चौरंगी स्कॅअर), जमशेदपूर, जुनागड, कराची, कोइमत्तूर, मद्रास, नागपूर (किंग्जवे), नागपूर (इतवारी बक्षार), पालनपूर, पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत, बेरावल, भुज (कच्छ).

लंडन एजन्ड्स: वेस्टमिन्सटर बँक लिमिटेड.

न्यूयॉर्क एजन्ड्स:—दि नैस नॅशनल बँक ऑफ दि सिटी ऑफ न्यूयॉर्क.

डायरेक्टर्स: सर जुनीलाल क्शी. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, जी. बी. ई., के. सी. आय. ई., मि. दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स:

दारीजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज हास योजनेने दिले जाते. सहभागी अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी शाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजांने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

बिल्ट व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्सिच्यूटर व ट्रस्टी म्हणून काम करते, सर्व तऱ्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

एजंट—एच. ए. करीमभाई

अर्थ

वा. व. र. (ट. स. माफ.) किरकोळ अं. २ आणे.

खातेदारांना अनिष्ट सवलतींची संवय लावू नका

रिझर्व्ह बँकेचा सल्ला

कांहीं दिवसांपूर्वी एका शेड्यूल्ड बँकेसंबंधी कांहीं अफवा उठून ठेवीदारांत चंचलचल निर्माण झाली आणि ते आपले पैसे भराभर काढून घेऊं लागले. बँकेच्या कामाच्या ठरलेल्या वेळेबाहेर तिनें ठेवीदारांस पैसे देऊन त्यांचें समाधान केलें, इतकेच नव्हे तर कांहीं मुदती ठेवीहि मुदत भरण्यापूर्वी परत देऊन टाकल्या आणि त्यामुळे बँकेविषयी शंका नाहीशी झाली. प्रस्तुत शेड्यूल्ड बँक आपल्या ठेवीदारांचे पैसे अशा रीतीनें तात्काळ देऊं शकली तरी सर्व बँकांस तसें करतां येईलच असें नाही आणि त्यांचे पैसे तरते असले तरी मुदतीच्या ठेवी मागणी येतांच मुदतीपूर्वी देण्याजोगी त्यांची परिस्थिति असेलच असें सांगतां येत नाही. बँकेच्या कामाच्या तासांचे बाहेर पैसे देणें व मुदतीच्या ठेवीची मुदत भरण्यापूर्वी त्या परत देणें ह्या दोन्ही बाबींसंबंधी रिझर्व्ह बँकेनें आपलें मत सर्व शेड्यूल्ड बँकांस, त्यांच्या मार्गदर्शनार्थ, कळविलें आहे.

कामाची वेळ संपल्याबाहेरहि चेकचे पैसे देण्याचा प्रघात नेहमीच्या कामाची वेळ संपून गेल्यानंतर चेकचे पैसे रोखीनें देणें अनिष्ट आहे, असें रिझर्व्ह बँकेचें खालील कारणांसाठी स्पष्ट मत आहे. (१) कांहीं बँका कामाची वेळ काटेकोरपणानें पाळीत असतील, तर कांहीं बँका पाळीत नसतील आणि अशा बँकांत त्यामुळे अनिष्ट स्पर्धा निर्माण होण्याचा संभव आहे. (२) बँकेची हिशेबाची पुस्तके पुरी करण्यास त्यामुळे विलंब होतो आणि नोकरवर्गावर भयंकर ताण पडतो. (३) कामाची ठराविक वेळ संपल्यानंतरहि बँकेकडून पैसे मिळण्याची मामुली काळांत खातेदारांना संवय झाली, म्हणजे बँकेच्या अडचणीच्या प्रसंगी ते ही सवलत ह्काने मार्ग लागतील आणि बँकेचे तरते पैसे ठेवी काढून घेतल्यामुळे संपुष्टांत देण्याच्या वेळींच बँकेची आणखी दुर्दशा उदेल. (४) जेथे पैशाची व्यवस्था तात्काळ करतां येईल, अशा ठिकाणच्या बँकांस कामाची वेळ संपून गेल्याबाहेर ठेवीचे पैसे परत देणें शक्य झालें, तरी इतर ठिकाणच्या बँकांस व शाखांस आपत्तीचे प्रसंगी अनपेक्षितपणें मोठ्या प्रमाणावर ठेवी परत देणें अशक्यप्राय होईल आणि ठराविक कामाच्या तासांस चिकटून रहाणेंच त्यांस सोईचें होईल. (५) केवळ फक्त कायद्याचे दृष्टीनें विचार केला, तर कामाच्या वेळेचे बाहेर बँकेनें चेकचे पैसे देणें निगोशिपबल इन्स्ट्रुमेंट्स अॅक्टच्या ८५ व्या कलमास कितपत धरून होईल, ह्याबद्दल शंकाच आहे.

मुदतबंद ठेवीची मुदतीपूर्वी भरपाई

नेहमीच्या कामाचे वेळेबाहेर चेक वगैरेचे पैसे बँकांनी देऊं नयेत अशी रिझर्व्ह बँकेची स्पष्ट शिफारस आहे, ती कामाची वेळ संपण्यापूर्वी दाखल करण्यांत आलेल्या चेकसना लागू नाही. अशा चेकसचे पैसे बँकेच्या नेहमीच्या वहिवाटीप्रमाणें देण्यांत यावे, असें तिचें म्हणणें आहे. मुदतीच्या ठेवीची रकम मुदतीपूर्वी देण्यांत येऊं नये अशी रिझर्व्ह बँकेनें जुलै, १९४० मध्ये सर्व शेड्यूल्ड बँकांना सूचना केली होती, तिची आतां पुनः आठवण करून देण्यांत येत आहे. एकाद्या ठेवीदारास तातडीनें पैशाची

गरज लागली, तर मुदतीच्या ठेवीचे तारणावर त्यास कर्ज देणें बँकेस केव्हांहि शक्य असतेंच. मुदतीच्या ठेवीचा करार हा इतर करारांप्रमाणेंच बंधनकारक असतांना, कायद्यानें आवश्यक असलेल्या गोष्टीपलीकडे जाऊन सवलती देण्याचें बँकांस कारण नाही आणि मामुली काळांत सवलतीची संवय लागली म्हणजे आपत्तीचे प्रसंगी ही सवलत काढून घेतल्यास साशंकता ज्यास्तच वाढेल, असा रिझर्व्ह बँकेचा त्या वेळेस युक्तिवाद होता तो आजहि कायम आहे. मुदतीच्या ठेवीचे तारणावर जरूर तर बँकेनें कर्ज द्यावें परंतु मुदतीपूर्वी ठेव परत करूं नये, ह्या तेव्हांच्या शिफारसीस रिझर्व्ह बँकेनें एक पुस्ती जोडली आहे. फक्त मामुली प्रसंगी मुदतीच्या ठेवीचे तारणावर कर्ज दिलीं, तरी आपत्तीचे प्रसंगी बँकेनें नवीं कर्जे देण्याचें तात्काळ बंद करावें व उलट जुनीं दिलेलीं कर्जे वसूल करण्याच्या मार्गें लागवें, असा रिझर्व्ह बँकेचा सल्ला आहे.

मुदती व करंट ठेवी आणि कायद्याची तरतूद

“ मागणी येतांच तात्काळ द्यावयाचें देणें ” व “ मुदतीनंतर द्यावयाचें देणें ” ह्या दोन प्रकारच्या बँकांच्या “ देण्यांत ” महत्त्वाचा फरक आहे आणि अशा दोन्ही प्रकारच्या ठेवींसाठी रिझर्व्ह बँक कायद्यानें स्वतंत्र तरतूद केलेली आहे. पहिल्या प्रकारच्या एकूण देण्याच्या ५% व दुसऱ्या प्रकारच्या एकूण देण्याच्या २% एवढी रकम प्रत्येक शेड्यूल्ड बँकेनें रिझर्व्ह बँकेत रोख वाळगली पाहिजे, असा त्या कायद्याचा दंडक आहे. म्हणजे मुदतीनंतर द्यावयाच्या देण्यासाठी कमी तरतूद केली तरी चालते, असा त्याचा अर्थ आहे. मुदतबंद ठेवी ठेवीदारांची मागणी येतांच मुदतीपूर्वी परत देणें म्हणजे त्या ठेवीचें करंट अकाउंटवरील ठेवीत रूपांतर करण्यासारखें आहे आणि त्यामुळे वरील कायद्याच्या तरतुदीचा उद्देश कांहीं प्रमाणांत निष्फळ होणार आहे. बँकांच्या गिऱ्हाईकांच्या तातडीच्या व विनतातडीच्या गरजांमध्ये बँकांनी नेहमी फरक केला पाहिजे, अडचणीचे वेळीं रोख रकमेसाठी ठेवीदारांची झुंबड उदेल, त्या प्रसंगी मुदतीच्या ठेवीचे तारणावर कर्ज मागणारांपैकी सरोस्वरच जास्त नड कोणाची आहे, हे समजणें कठीण जाईल व अशा प्रसंगी मुदतीच्या ठेवीचे तारणावर कर्ज देण्याचें बँकांनीं साफ नाकारणें हेंच श्रेयस्कर होईल असें रिझर्व्ह बँकेनें आपल्या सूचनेचें समर्थन वरील प्रकारें केले आहे.

पद्धतशीर प्रगतीवर रिझर्व्ह बँकेचा कटाक्ष

सर्वसामान्य बँकिंगच्या योग्य प्रगतीच्या दृष्टीनें रिझर्व्ह बँकेचा सल्ला बँकांनीं अंमलांत आणावा, हे योग्यच आहे. सामान्यतः सर्व बँकांस जें पंचेल, त्याच्या पलीकडे कांहीं बँकांनीं त्यांस सहज शक्य असलें तरी, जाऊं नये असा ह्या सल्ल्याचा अर्थ आहे. बँकांच्या कामाच्या वेळेबाहेर चेकचे पैसे दिल्यानें बँकेस मिळणारे निगोशिपबल अॅक्टचे संरक्षण उपलब्ध न होण्याचा संभव आहे, हा रिझर्व्ह बँकेचा श्पारा सर्व बँकांनीं ध्यानांत ठेवणें अगत्याचें आहे. मुदतीच्या ठेवी मुदत भरण्यापूर्वी व्याज कापून परत देण्यांत बँकेचा फायदाच असतो आणि सोट्या हुलीमुळे बँकेकडे ठेवीदारांनीं पैशाची एकदम मागणी केल्यास चांगल्या बँका त्या अडचणीतून नफाच कमावतात, अशी उदाहरणें घडलेली आहेत. परंतु बँकिंगच्या चंचामध्ये एकवाक्यता असावी, अनिष्ट स्पर्धा व तुलना होऊं नये, रिझर्व्ह बँक कायद्याचें उद्दिष्ट साध्य व्हावें इत्यादि दृष्टींनीं सर्वच बँकांनीं काटेतोलपणें करार पार पाडावे, अनिष्ट सवलतींची खातेदारांत संवय लावू नये, असा रिझर्व्ह बँकेचा आग्रह आहे. शहरांमधील बँकांनींच फाजील सवलती देण्यास प्रारंभ केला, तर तालुक्याच्या ठिकाणच्या बँकांस कोणताच नियम पाळणें अत्रपड होऊन बसेल. खातेदारांची सोय पहणें व त्यांस अनिष्ट सवलतीची चटक लावणें ह्यांतील फरक लक्षांत घ्या, एवढेच रिझर्व्ह बँकेचें सांगणें आहे.

अन्न धान्य प्रश्न *

बंगालमधील भीषण दुष्काळाने हिंदुस्थानांतील अन्नधान्य प्रश्न किती विकट व मोठा आहे, ह्याची सर्वांना चांगलीच जाणीव करून दिली. लोकसंख्येच्या प्रमाणात अन्न-पुरवठा वाढत गेलेला नाही, ही गोष्ट स्पष्ट होण्यास १५ लक्षांचेवर लोकांना अन्नावाचून तडफडून मरण पावावे लागले आणि त्याचे कितीतरी पट लोकांस प्रत्यक्ष मरण आले नाही तरी त्याच्या सन्निध जाऊन यावे लागले. हिंदी प्रजाजनांपैकी ८ कोटी लोकांना जन्मापासून मृत्यूपर्यंत एकदाहि पोटभर जेवण मिळत नाही, अशी वस्तुस्थिती आहे. ह्या कारणाने, हिंदी जनतेत नेटाने काम करण्याचे त्राणच राहिलेले नाही. पूर्वी दुष्काळांत धान्याच्या टंचाईपेक्षां तें विकत घेण्यासाठी लागणाऱ्या पैशाची व तो पैसा मिळविण्यास लागणाऱ्या कामधंद्याची वाण पडे. १९४३ चा दुष्काळ हा मुख्यतः धान्याच्या कमतरतेचाच होता. "सरकारच्या हलगर्जीपणामुळे हिंदुस्थानांतील अन्नधान्य परिस्थिती ही नेहमीचीच असमाधानकारक असून लढाईपूर्वीही ती हळुहळु बिघडत चालली होती. त्यामुळे तिच्यांत कोणत्याहि अकल्पित कारणांचा धक्का सहन करण्याची ताकदच राहिलेली नव्हती" असा श्री. बापूसाहेब गुप्ते ह्यांनी आपल्या नवीन पुस्तकांत* निष्कर्ष काढला आहे. लोकसंख्येचा अन्नधान्य पुरवठ्यावर ताण कसा वाढत आहे, हे दाखवून श्री. गुप्ते ह्यांनी महागष्ट्राची परिस्थिती श्री. न. गं. आपटे ह्यांच्या आकड्यांचे आधारेने जरा विस्ताराने वर्णन केली आहे आणि डॉ. अक्रॉइड ह्यांच्या अंदाजाप्रमाणे, "एकदल धान्य ३०%, डाळ १००%, दूध ३००-४००%, पालेभाज्या १००%, ह्याप्रमाणे वाढ झाल्या-शिवाय हिंदुस्थानाच्या आहाराचे मान समाधानकारक मानता येणार नाही" असे सार काढले आहे. ह्या परिस्थितीबद्दल बऱ्याच अंशी सरकारच जबाबदार आहे, असे त्यांचे स्पष्ट मत आहे.

प्रचलित दुष्काळाची पार्श्वभूमी वर्णन केल्यावर, श्री. गुप्ते ह्यांनी सध्याची महागष्ट्रा व टंचाई यांची कारणमीमांसा केली आहे. पूर्व-तयारी व कार्यक्षमता ह्यांचा पूर्ण अभाव, वहातुकीच्या साधनांची दाणादाण, मागणीत वाढ व पुरवठ्यांत तूट, नफेबाजी व लाचलुचपत, चलनवृद्धी, इत्यादींचे वर्णन करून सरकारी योजनेतील एकंदर दोषांचा सांगोश त्यांनी दिला आहे. आपल्या जिम्हाळ्याची मध्यवर्ती व प्रांतिक सरकारे अधिकारावर येण्याबद्दल लोकांत आतुरता कां आहे, ह्याचे त्यांनी योग्य कारण दिले आहे. शाखाची प्रगति, कळकळीच्या सरकारची कर्तव्यगारी आणि जागृत झालेल्या जनतेची संमंजस सहकारिता ह्यांच्या संगमामुळे हिंदुस्थान लवकरच समृद्धीच्या व सुखसमाधानाच्या मार्गाला लागेल असा विश्वास त्यांनी अखेर प्रकट केला आहे.

* महाराष्ट्र कॉमिंस प्रकाशन, ले. भालचंद्र महेश्वर गुप्ते, एम. ए., एल. एल. बी., एम. एल. ए. पृ. सं. १०. किं. ८ आ.

मुंबई प्रांतामधील तुरुंगांतील कैदी

मुंबई प्रांतामधील तुरुंगांत १९४४ साली एकूण ३९,९५५ कैदी दाखल झाले. तुरुंगांतील कैद्यांची रोजची सरासरी संख्या १३,५५७ होती, १९४३ साली ती १८,०३६ होती. तुरुंगांत दाखल झालेल्या कैद्यांपैकी ४०% कैद्यांस एक महिन्यापेक्षां कमी दिवस तेथे काढावे लागले. बाकीचे कैदी ज्यास्त दिवसांच्या कारागृहवासाच्या शिक्षेचे होते. १२ कैदी तुरुंगांतून पळाले. फटक्याची शिक्षा कोणासही देण्यांत आली नाही.

व्ही. पी. बेडेकर
आणि सन्स लि.
मुंबई.
मसाल्याचे
व्यापारी
पुणे एजंट—
द. ना. हेर्जाव

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

नोगी आणि कं. मुंबई ४

डोक्यांतील उवा १ तासांत
मारण्याचा आश्चर्यकारक शोध

लायसॉफ

बाटली किंमत १ रु. ट. स्व. निराळा

दोन वेळां उपयोग

दि मागोरा केमिकल कं. लि.

— हिराबाग, पुणे २ —

आपल्यापुढील कांहीं प्रश्न

थोडा जमाखर्च

श्री. संपादक "अर्थ", यांसी—

सा. न. वि. वि.

सतत सहा वर्षे चाललेले महायुद्ध नुकतेच संपले. युद्धोत्तर, युद्धपूर्व जग रहात नाही हा सर्वमान्य सिद्धांत आहे. त्याला हे युद्ध अपवाद कसे असणार!— नवीन जग, नवीन प्रश्न. त्यांची उत्तरे काळ देईलच. तथापि मध्यंतरच्या दिवसांत युद्धकाळांत हिरावलेली नि गमावलेली मोहरी यांची मोजदाद मोठी करमणुकीची वाटते. तसाच कांहींसा प्रयत्न आज करित आहे.

जमा :

आषाढावरील हिंदी लढवण्यांनी हिंदुस्थानची कीर्ति त्रिखंड गाजविली. जगभ्रष्टांनी त्यांची मुककंठाने प्रशंसा केली. युद्धोत्तरच्या जागतिक प्रश्नांच्या चर्चेत हिंदी आशा-आकांक्षांचा आस्थेने नि सहानुभूतीने विचार होण्यास हिंदी सैनिकांची अतुल कामगिरी विशेष कारणाभूत होईल असा प्रामाणिक आशावाद प्रकट करण्यांत येतो. किमया केल्याप्रमाणे युद्धपूर्व जगको हिंदुस्थान युद्धोत्तर धनको देश बनला आहे. बहुसंख्य नागरिकांनी राहण्या-जेवण्याच्या, वस्त्राववणाच्या, प्रवासाच्या अकल्पित हालअपेक्षा सहन करून दोन्ही हातांनी युद्धकार्याला पैका नि मनुष्यबळ यांचा जमाप पुरवठा केला. हे 'कष्ट, अश्रू नि रक्त' स्टॅलिंग शिलकांच्या स्वरूपांत लंडनमध्ये जमा आहेत.

हिंदी गिरण्या-कारखान्यांनी रात्रंदिवस काम करून युद्ध कार्यातील आपला वाटा उचलला. असद्य परिस्थितीत नागरिक जीवन सुसह्य करण्याचा यशस्वी प्रयत्न केला. सतत चलन-वाढीच्या नि चढत्या किंमतीच्या दिवसांत त्यांना अपरंपार फायदा झाला अन् त्यांनी तो कराच्या रूपाने सरकारतिजोरीत भरला ! परदेशी मालाची एक स्पर्धा नसली तर इतर अडचणी असूनहि उत्पादन किफायतशीर कसे होत-प्रचंड उत्पादन/कसे काढावयाचे याचा अनुभव त्यांना अल्पावधीत मिळून गेला. मोठमोठ्या उलाढाली करण्याची ईर्ष्या नि मानसिक तयारी झाली. सरकारच्या मनांत असले म्हणजे निमिषाधीत बंगले, कारखाने नि शहरांची शहरे कशी उठतात याचा प्रत्यक्ष अनुभव सर्वांना आला. जणू कांहीं अष्टाउडीनाचा दिवाच ! याच काळांत क्रोडो रुपयांच्या आर्थिक अभिवृद्धीच्या योजना मांडण्यांत आल्या अन् त्या हिंदूभूमीवर प्रत्यक्षावस्थेत आणण्याची शक्यता वाढू लागली. या जनमनाच्या तयारीतच हिंदुस्थानच्या उजळत्या दिशा मला दिसतात.

राजकीय हितसंबंधांचे देशांतील आर्थिक व्यवहारावर दूरगामी परिणाम होत असतात या तत्त्वाचा परिचय अर्थशास्त्राच्या अभ्यासकाला असतो. कारखानदार-व्यापारी मंडळींना अनुभव असतो, पण त्यांची आंच रोजच्या व्यवहारांत सर्वसामान्य जनतेला तितक्या तीव्रतेने लागत नाही. राजकीय नि आर्थिक निर्बंधांनी जसढलेल्या बहुजनांना या परस्परसंबंधांची कल्पना युद्धकाळांत विनासायाने झाली. याचा इष्ट परिणाम उद्यांचे प्रश्न सोडवितांना झाल्याखेरीज राहणार नाहीत.

युद्धकार्याच्या निमित्ताने निरनिराळ्या ठिकाणी नि प्रसंगी निरनिराळी मंडळी भेटली. याचा कळत नकळत पण निश्चित परिणाम युद्धावरून परत येणाऱ्या मंडळींच्या जीवित-ध्येयावर होईल. सारी मानव जात एक असल्याचा त्यांना विश्वास आला

असेल. संघि नि शिक्षण मिळाल्यास आपण इतर पुढारलेल्या राष्ट्रांतील मंडळींबरोबर काम करू शकतो असा आत्मविश्वास निर्माण झाला असेल. हा अनुभव, ही मानसिक तयारी बहुमोल आहे.

थोडक्यांत, सारे समाज-जीवन गतिमान झाले आहे. त्याचा आवेग थांबविणे आतां शक्य नाही.

नावे :

अहो असूनही जमा बाजू सर्व बाजूपेक्षा जड आहेच असे मला निश्चयाने म्हणतां येत नाही !

राजकीय कोंडी आढून नव हिंदुस्थान जन्माला येत असेल, पण गेल्या पांच वर्षांचा पुन्हा अनुभव घ्यावा असे राज्यकर्त्यांना नि जनतेलाही वाटत नाही हे सर्वच आहे.

इतर राष्ट्रांच्या मानाने युद्धकाळांत हिंदी उद्योगधंद्यांची वाढ झाली नाही; उलट पीछेहाटच झाली असा श्री. ए. डी. ग्रॉफ यांचा दावा आहे. इंग्लंड-अमेरिकेचा प्रवास करून परत आल्यावर त्यांनी दिलेल्या एका मुलाखतीत इंग्लंडच्या अडेल धोरणाने हिंदी स्टॅलिंग शिलकांचा प्रश्न लेंवकर सुटणार नाही असे सांगितले. डॉलर हुडणावळ न मिळाल्यास हिंदी औद्योगिकरणाचा प्रश्न लांबणीवर पडेल अशी भीतिहि त्यांनी व्यक्त केली. म्हणूनच, मला वाटते, अमेरिकेने उधार-उसनवार पद्धत रद्द केल्याचे जाहीर केल्याबरोबर 'दैवी घटना' असे त्यांनी उद्गार काढिले.

चिन्न जपान्यांवर विजय मिळविणाऱ्या हिंदी सैनिकांची जपानी तहान्याचे समारंभाचे प्रसंगी आठवणही झाली नाही ! याबद्दलची रास्त तक्रार सर्व वर्तमानपत्रांतून करण्यांत आली आहे.

युद्धकाळांत खूप पैसां झाला. पण तो शिष्टक आहे का ? उद्याचे प्रश्न सोडविण्याचे वेळी त्याचा अभावच आढळेल अशी साधार भीति वाटते ! हिंदी व्यापारी मंडळींनी शान्तातच आपले गाऱ्हाणे मांडले आहे. युद्धपारिस्थितीत बेसुमार वाढलेले कर कमी करण्याची जनतेची मागणी; पण तसे करतां येत नाही असे सरकारचे उत्तर. उलट अधिक नवीन कर बसविण्याच्या योजना. या सर्व घटनांचा विचार व्हावयास पाहिजे. युद्धकार्याच्या सोईकरितां म्हणून एक तास पुढे करण्यांत आलेले घड्याळ. ते आतां पूर्ववत् आणण्याची साधी गोष्ट. पण नाही. 'नाहीं' हेंच उत्तर.

मला या ठिकाणी नमूद करून ठेवावेसे वाटते कीं देशी उद्योगधंदे व कारखाने यांनी युद्धकाळांत मिळविलेला अनुभव नि पैसा प्रासंगिक होता. प्रसंगच कठीण होता. येथील कारखाने राबविण्याखेरीज गत्यंतरच नव्हते. परंतु सरकारी धोरण उत्साह उत्पन्न करणारे होते नि सरकारी नियंत्रणे नि त्यांची अंमलबजावणी विश्वासपूर्ण-सहानुभूतीची होतीच होती असे निश्चयाने कोणाला म्हणतां येईल असे वाटत नाही. श्री. ग्रॉफ यांच्या उद्गारांचे मर्म यांतच आहे.

शेतीप्रधान देशांत अन्न-दुष्काळ पडतात. एका प्रांतातील १५ लक्ष जीव अन्नाविना तडफडून प्राण सोडतात. हिंदी औद्योगिक क्षेत्रांत मानाचे स्थानावर असणाऱ्या कापड-गिरण्या; त्यांत तयार होणारे कापड नागरिक जीवनांस अपुरे पडून कापड-दुष्काळ. त्यापार्थी आत्महत्या. मृताभोवतालचे कापड मिळविण्याकरितां जिवंत माणसांची घडपड. युद्धपूर्व फाजील साखरउत्पादन होऊ न देण्याचे प्रयत्न तर आज तोळा-माझांनी साखर-वाटप करण्याचा प्रसंग. माणुसकी नि सुव्यवस्था यांवर ही निःशब्द विदा

रक टीका आहे ! युद्धपरिस्थिती इतकेच साठेदार, नफेवाले नि भरकार या परिस्थितीला जबाबदार आहे.

अपुर्णे नि निस्सत्व अन्न, शारीरिक नि मानसिक विलक्षण ताण, औषधोपचारांची कमाल टंचाई, या व एतत्सम कारणसमुच्चयांनी आरोग्य-आघाडीवर जोरदार हल्ले चढविले असून ग्ले-कॉल-न्यासारख्या प्राणविघातक साथी फैलावत असल्याचे अहवाल प्रत्यहीं कानांवर येत आहेत.

युद्ध आले नि गेले. पण वर्णद्वेष नि सवतासुभा यांचे वीष आफ्रिका, ब्रम्हदेश नि पाकिस्तानमार्गे आपल्या अंगांत अधिकच भिनत असून वेदना वाढत आहेत. एका अमेरिकन मासिकांत वर्णद्वेषावर एक गमतीदार चुटका माझ्या नुकताच वाचण्यांत आला. अमेरिकेंतील नीग्रोद्वेष प्रसिद्ध आहे. हिटलरला युद्धगुन्हेगार म्हणून कोणती शिक्षा द्यावी असे एका तरुण मुलीला विचारले असतां तिने झटकन उत्तर दिले, "करा त्याला काळा नि राहू दे त्याला अमेरिकेंत !"

युद्धसमाप्ती झाली नाही तोंच बेकारीचा बकासूर सर्वत्र डोकावू लागला आहे. हिंदुस्थानबाबत डॉ. व्ही. के. आर. व्ही. राव म्हणतात, "ज्यांचे श्रम राष्ट्रीय उत्पादन वाढविण्याच्या कार्मी उप-योगी पटणार नाहीत त्यांना त्यांच्या युद्धकालीन नोकरीवरून कमी केले पाहिजे. हा एक कठीण प्रश्न आहे खरा; पण राष्ट्राच्या नि युद्धकालीन नोकरवर्गाच्या दृष्टीने त्याला जितके लौकर तोंड लागेल तेवढे बरे." रोजगार टिकविणे नि रहाणांचे मान वाढविणे हे जागतिक प्रश्न आहेत. ते आंतरराष्ट्रीय सहकाराने सोडवावयाचे आहेत. तथापि ह्या विशाल भूमिकेवरून ते सोडविण्याचे प्रमुख राष्ट्रांचे प्रयत्न चाललेले आहेतच असे म्हणवत नाही. अमेरिकन उद्योगपतींना व्यापारी साम्राज्याची स्वप्ने पडत आहेत, तर ब्रिटन आपला हिंदुस्थानातील व्यापार टिकवून तो वाढविण्याची पराकाष्ठा करीत आहे. देशातील घडघाकट काम करणाऱ्या प्रत्येक इसमास काम मिळेल तेव्हाच खरा बेकारीचा प्रश्न सुटणार आहे. चालू नि उगवत्या पिढीचे आज-उद्याचे प्रश्न हे असे आहेत.

—संजय

वर्ग पुस्तके बंद

गोकाक १२-१०-४५ ते २५-१०-४५

नागपूर दि. ५-१०-४५

मुंबई शेअर बाजार

(वि. म. लिमये आणि मं. यांजकडून)

व्याज-वजा (xd)

+डाईंग रु. २५ दि. २७-९-४५

†टाटा स्टील रु. १२९-८-९ } १-१०-४५
रु. २३-०-० }

गोकाक मिल्ल रु. ५ दि. २९-१०-४५

नागपूर मिल्ल रु. ९९ दि. ६-११-४५

१९४४ मधील चढउतार	दिलेले व्याज † संश्लि S अंतिम	व्याज केव्हा मिळते	कंपनीचे नांव	मूल रु.	मंगळवार २५/१०/४५	बुधवार २६/१०/४५	गुरुवार २७/१०/४५	शुक्रवार २८/१०/४५	सोमवार दि. १/११/४५
२३१५; १९१६	१२९-८-९	ऑगस्ट	टाटा डिफंडस्	३०	२३१२-८	२३८८-१२	२३७८-१२	२३८२-८	२२२८-१२†
४३५; ३६९	२३-०-०	ऑगस्ट	टाटा आर्झिनेरी	७५	४४२-०	४४३-०	४४१-०	४४१-८	४१६-८†
२२०१; १६९५	२५-०-०†	मार्च-सप्टे.	बॉम्बे डाईंग	२५०	२०१३-१२	२०१५-०	१९८५-०†	१९८८-१२	१९५०-०
७६५; ५३३	९-०-०†	मार्च-सप्टे.	क्रोडिनूर	१००	६१८-०	६१९-०	६१७-८	६२०-०	६१३-०
६५३; ४७५	२२-०-०	मे	स्वदेशी	१००	५७६-०	५७३-०	५७२-०	५७३-०	५६९-०
४९८; ३६१	९-०-० S	नोव्हें.-एप्रिल	नागपूर	१००	४०५-०	४०५-०	४०४-०	४०८-०	४००-८
३७७; २६५	१५-०-०	एप्रिल	किनले	१००	२९४-०	२९३-०	२९०-०	२८९-०	२८७-०
३९४; २८२	५-०-०†	भोंबटो.-एप्रिल	गोकाक	१००	३०४-०	३०३-०	३०३-०	३०४-८	३००-०
३०५; २१८	१२-०-० S	जाने.-जुलै	सिंफ्लेक्स	५०	३०७-८	३०६-०	३०४-०	३०४-८	२९४-०
२-१०-६; ३-६	०-४-०	मार्च	अपोलो	२	४-१-०	४-१-०	३-१५-०	३-१५-०	३-१५-९
२१-१४; १३-४-६	०-१५-०	मे	इं. यु. ऑर्गि.	१०	१४-५-०	१४-३-६	१४-१-०	१४-०-०	१३-१३-०
४-९; २-७	०-३-०	मे	" डिफंडस्	१	२-१५-०	२-१४-६	२-१३-६	२-१३-६	२-१३-०
१२७०; ६३०	३५-०-०	ऑगस्ट	इंदूर माळवा	१००	७११-४	७२६-४	७१६-४	७१६-४	७०८-१२
२५४; २१६	७-०-०	जानेवारी	असो, सीमेंट	१००	२२३-४	२२२-०	२२०-८	२२०-८	२१८-१२
२५९; २१९	९-०-०	जानेवारी	चिलापूर शुगर	५०	२२७-०	२२६-८	२२६-८	२२५-०	२२५-०
५७५; ३७६	७-८-०	डिसेंबर	बॉम्बे बर्मा	१२५	५६७-८	५६५-०	५६२-८	५६२-८	५५५-०
३८; २९-२	१-४-०	जानेवारी	शिंदिया स्टीम	१५	३८-४	३८-२	३७-१४	३७-१३	३८-०
			३ १/२ रोबे	१००	१०२-३	१०२-३	१०२-३	१०२-३	१०२-३

आंध्रा व्हॅली रु. ३७-८९ दि. १०-१०-४५

बॉम्बे ट्रेम रु. २-८-०† दि. २३-१०-४५

टाटा हायड्रो रु. ४-८-० S दि. २६-९-४५

टाटा पॉवर रु. ४-०-०-० S दि. १७-१०-४५

टाटा ऑईल रु. २-१२ दि. २०-१०-४५

सोमवार दि. १-१०-४५ चे भाव

१% गव्हर्नमेंट लोन्स

बँका

वीज कंपन्या

संकीर्ण

१९४६ १०२-५-०

१९५१-५४ १०१-९-०

१९५७ १००-६-०

१९६३-६५ ९९-६-०

१९६६-६८ ९८-१०-६

बरोडा १४३-०

सेंट्रल ८५-०

इंडिया १९४-०

इंपी. { २२२०-०

{ ५६७-८

रिझर्व १४०-०

युनियन ९-२

आंध्रा व्हॅली १८२७-८

बॉम्बे ट्रेम १४८-४

टाटा हायड्रो २०३-०†

टाटा पॉवर १८८५-०

अलकॉक ४०७-८

बीचि स्टीम ६०५-०

न्यू इंडिया ८५-०

शिवाजीपुर ५१-०

टाटा केमिकल १८-४

टाटा ऑईल ७२-०

मंगळवार, दि. २-१०-४५ ला म. गांधी जयंतीनिमित्त बाजार बंद.

स्फुट विचार

डॉलर-स्टॅलिंग रस्सीखेच

पहिल्या महायुद्धाचे अखेरस अमेरिकेने जगातील सर्वांत मोठे धनको राष्ट्र ही पदवी मिळवली. आंतरराष्ट्रीय देण्या-घेण्याची वजावाट करण्याचे लंडन हे जगद्विख्यात केंद्र होते, त्याची जागा न्यूयॉर्कने घेतली आणि ब्रिटिश पौंड स्टॅलिंगला अमेरिकेकडून डॉलरने सो देऊन त्याची जागा पटकाविली. जागतिक व्यापारातला आपला पूर्वीचा अग्रतेचा मान पुन्हा मिळवण्याचा प्रयत्न इंग्लंडने केला, पण तो म्हणण्यासारखा यशस्वी झाला नाही. दुसऱ्या महायुद्धाचे अखेरस स्टॅलिंग आणि डॉलर ह्यांचा झगडा पुन्हा चालू झाला आहे. जगातील निरनिराळ्या चलनांच्या परस्पर-संबंधांत स्थैर्य रहावे आणि त्या योगाने जागतिक व्यापार पुन्हा सुरळीत चालून सर्व राष्ट्रांच्या आर्थिक पुनरुज्जीवनास सहाय्य व्हावे ह्या हेतूने ब्रेटनवुडस परिषदेत एक आंतरराष्ट्रीय चलन-निधी व जागतिक बँक स्थापण्याचे ठरले. पण इंग्लंड आणि अमेरिका ह्यांचे दरम्यान स्टॅलिंग व डॉलर ह्यांच्या परस्पर संबंधाविषयीची योजना निश्चित झाल्यावांचून ह्या बाबतीत पुढे पाऊल पडू शकत नाही. इंग्लंडला उसनवारीने माल पुरवण्याचे अमेरिकेने बंद केले आणि रोख डॉलर देऊन माल घ्या असा आग्रह धरला. इंग्लंडला वर्ष-दोन वर्षेपर्यंत अमेरिकेकडून मालाच्या आयातीचे विशेष अगत्य आहे; पण हिंदुस्थान, इजिप्त इत्यादी देशांचे जबर देणे झाल्यामुळे त्याचे जवळ डॉलर हुंड्या नाहीत, आणि उलट धनको राष्ट्रांनी कर्जफेडी विषयी निकड लावली आहे. अशा परिस्थितीमधून मार्ग कसा काढावा ह्यासंबंधाने अमेरिकेत वाटाघाटी चालू आहेत आणि ब्रिटिश व अमेरिकन तज्ञ आपापली बाजू जोराने पुढे मांडीत आहेत. इंग्लंडने अमेरिकेत अल्प व्याजाच्या दराने कर्ज काढावे आणि डॉलर्सची गरज भागवावी अशी सूचना करण्यात आली आहे, तिचा विचार चालू आहे. हिंदुस्थान वगैरे देशांचे देणे इंग्लंडला झाले आहे ते त्याने कमी करावे व ब्रिटिश साम्राज्यांतर्गत व्यापारावरील आपले नियंत्रण शिथिल करावे इत्यादी सूचनांचे विरुद्ध अमेरिकेच्या सहायावांचून आपण आपल्या व्यापाराची नीट व्यवस्था लावू आणि स्टॅलिंगचे स्थान दृढ करू अशी निर्वाणीची भाषा ब्रिटिश मुत्सदी बोलत आहेत. पण तटजोडीने काही तरी निर्णय घ्या-च्या वाटाघाटीतून निघेल अशी आशा वाटण्यास जागा आहे. आपल्या स्टॅलिंग शिलकांच्या विनियोगाविषयीची काळजी हिंदुस्थानास लागली असल्याने वरील निकालाकडे त्याचे डोळे लागून रहाणे स्वाभाविक आहे.

रेल्वे आणि कालवे

पंचेचाळीस वर्षांमार्गे हिंदुस्थानांत दोन भयंकर दुष्काळ पडले आणि लॉर्ड कर्झन व्हाइसरॉय असतांना असल्या आपर्तिवर उपाय म्हणून, कालव्याच्या पाण्याच्या व्यवस्थांचा विस्तार करण्याचे इरिगेशन कमिशनच्या शिफारसीवरून ठरले. रेल्वेजच्या सहायाने दुष्काळाचे प्रसंगी धान्य देशाच्या एका भागांतून दुसऱ्या भागांत नेता येऊन जनतेची उपासमार थांबवण्यांत येते हा या वंहानु-कीच्या साधनाचा फायदा आहे ह्या कल्पनेचा पगडा सरकारच्या मनावर कित्येक वर्षे होता. देशाच्या काही भागांत चांगली पिके यावी, पण दुसरीकडे दुष्काळ पडावा अशा स्थितीत रेल्वेजचा धान्याच्या वाटणीचे कामी उत्कृष्ट उपयोग होतो, यांत शंका नाही. पण कोरडवाहू जमिनीवर अवर्षण वा अपुरा पाऊस ह्यांची

संकटे वारंवार येणे अपरिहार्य असल्याने त्यांवर रेल्वेजचा उपाय प्रभावी होऊ शकत नाही. पाटबंधान्यांच्या सहायाने शेतीस निश्चित पाणीपुरवठा होईल अशी व्यवस्था करणे हाच परिणाम-कारक तोडगा उपयोगांत आणला गेला पाहिजे असे लोकमत अनेकवार व्यक्त करण्यांत आले होते. लॉर्ड कर्झन ह्यांच्या इरिगे-शन कमिशनचा ह्या लोकमतास दुजोरा मिळाला आणि काल-व्यांच्या योजना हाती घेण्याचे सरकारने ठरवले आणि निरनि-राळ्या प्रांतांत पाटबंधान्यांची कामे हाती घेण्यांत आली. ह्यांनंतर देशाच्या निरनिराळ्या भागांत अवर्षणे पडली तरी दुष्काळाची तीव्रता एकदरीने बरीच मर्यादित झाली. तरीही केवळ पावसावर अवलंबून रहाणाऱ्या शेतीचे प्रमाण देशांत मोठे राहिले आणि लोकसंख्येच्या वाढीबरोबर अन्नपुरवठ्याचा प्रश्न अवघड होत गेला.

धान्याचा वाढता पुरवठा व कालवे

देशांतल अन्नधान्याचे उत्पादन लोकसंख्येच्या मानाने पुरेसे नाही असा सिद्धांत चौवीस वर्षांमार्गे हिंदुस्थान सरकारच्या आज्ञेवरून त्याचे एक तज्ञ अधिकारी, श्री. दत्त, ह्यांनी केलेल्या चौकशीमधून निघाला. त्यांनी तुलनात्मक आकडे देऊन असे दाखवले होते की पिकांखालचे क्षेत्र आणि धान्याचे उत्पादन ह्यांचा विस्तार लोकसंख्येच्या प्रमाणांत वाढलेला नाही आणि त्यामुळे देशांत महागाईचा प्रसार झाला होता. सरकारने विशिष्ट कारणे देऊन हा सिद्धांत अमान्य ठरवला. ह्यांनंतर कित्येक प्रांतांत कालव्यांची नवी कामे पुरी करण्यांत आली आहेत. परंतु युद्धकालातील अन्नाची टंचाई व बंगालमधील भयंकर दुष्काळ ह्यांनी प्रस्तुत प्रश्नाकडे पुन्हा लक्ष आकर्षले आहे आणि आर्थिक पुनर्रचनेच्या योजनांत कालव्यांच्या विस्ताराचे महत्त्व मान्य करण्यांत आले आहे. हिंदुस्थानातील कोट्यवधि लोकांस पुरेसे अन्न खावयास मिळत नाही, आणि एकस अन्न तर नाहीच नाही ही गोष्ट आतां सर्वमान्य झाली आहे आणि सरकारासहि पटली आहे. हिंदुस्थान सरकारचे पाणीपुरवठ्याचे तज्ञ सहाय्यार, सर वुड्लयम स्टॅप, ह्यांनी सोसायटी ऑफ आर्ट्स ह्या लंडनमधील संस्थेच्या एका सभेत बोलतांना, ह्या देशांत कालव्यांचा विस्तार आणि अन्नपुरवठ्यांत वाढ होण्याचे महत्त्व नुकतेच प्रतिपादिते. नद्यांस धरणे बांधून, कालव्यांतून शेतांस पाणी पुरवणे आणि त्याचबरोबर विजेचे उत्पादन करून खेडेगावांसहि ती पुरवणे ह्यांच्या आवश्यकतेवर त्यांनी जोर दिला.

बँकगाव बँक लि., बेळगाव

(वार्षिक सभा : ७।१०।४५)

वरील बँकेने ३० जून १९४५ अखेर संपलेल्या वर्षी सर्वांगीण प्रगति केली आहे. तिचे खेळते भांडवल २५.३ लाखांवरून ३४ लाखांवर गेले आहे. बँकेचे वसूल भांडवल २३ लक्ष रुपये आहे. बँकेच्या एकूण खेळत्या भांडवलापैकी सुमारे निम्मी रकम रोख, इतर बँकांत साठ्यावर व सरकारी आणि तत्सम रोख्यांत, म्हणजे पूर्णपणे तरती आहे. बँकेने अहवालाचे वर्षी धारवाढ, शिरोदंडे, नरगुंद, चिपळूण व कणकवली येथे शाखा उघडल्या. आतां बँकेच्या एकूण १५ ठिकाणी शाखा आहेत, त्यापैकी ९ बेळगांव जिल्ह्याचे बाहेर आहेत. ह्यावरून बँकेच्या कार्याच्या व्यापाची कल्पना येईल. बँकेने अहवालाचे वर्षी कमिशनचे स्वरूपांत निवळ १७,००० रुपये मिळविले. वर्षअखेर बँकेस तिच्या व्यवहारांत १९,४१७ रुपये नफा उरला. त्यांतून करमाफ ६.३% दिव्हिडंड देण्यास १०,४१९ रुपयांचा विनियोग करावा; ४,००० रुपये रिझर्व्ह फंडांत टाकावे व ४,००० रुपयांची इन्कमटॅक्ससाठी तरतूद करावी, अशी ढायेक्टर, बोर्डाची शिफारस आहे. श्री. एन. रामराव हे बँकेचे चेअरमन व श्री. एच. एस. कुलकर्णी हे मॅनेजर आहेत.

युद्धोत्तर मंदीचे अनिष्ट परिणाम टाळण्याची पूर्वतयारी

मु. प्रां. सहकारी बँकेचे अध्यक्ष, श्री. आर. जी. सरय्या,
ह्यांचे वार्षिक सभेत अध्यक्षीय भाषण

“युद्धजन्य गरज भागविण्यासाठी सरकारास मोठ्या प्रमाणावर खर्च करणे भाग पडले. त्यासाठी चलनविस्तार आवश्यक झाला आणि त्याचा परिणाम शेड्यूल्ड व इतर बँकांकडील ठेवी वाढण्यांत झाला. युद्धकाळांत बँकिंगचे क्षेत्र अर्थातच विस्तार पावले. युद्धविषयक उत्पादन कमी पडल्यावर चलनविस्तार आवश्यक जाईल व बँकांकडील ठेवी कमी होतील. बँकांच्या खऱ्या कसोटीची हीच वेळ आहे. बँकांचा कारभार भक्कम पायावर चालविण्याची आवश्यकता आता विशेष आहे. बँकांनी आपली मजबुती वाढवून गंगाजळीत भर टाकली पाहिजे आणि कांहीं नफ्यास मुकाबे लागले तरी त्यांनी आपले पैसे तरते ठेवले पाहिजेत. खर्चाचे प्रमाण मर्यादित राखले पाहिजे. बँकिंगच्या व्यवसायाचा मुद्दपणा चलाच्या योग्य धोरणावरच अवलंबून रहाणार आणि चलनाचे धोरण सरकारी आर्थिक धोरणावर अवलंबून रहाणार, हे उघड आहे. संक्रमण काळांतून व्यवस्थितपणे पार पडतां यावे आणि किंमती, विशेषतः शेतीच्या मालाच्या किंमती टासळून जाऊं नयेत ह्या दृष्टीने सरकारी खर्चाचे राष्ट्रसंघर्षक योजना हाती घेऊन पार पाडण्यांत आल्या पाहिजेत. हिंदी जनतेची रहाणी अगदीच कनिष्ठ दर्जाची असून लोकांना पोटभर खावयास मिळण्याचीहि पंचाईत आहे. युद्धोत्तर पुनर्घटनेचा प्रश्न हा हिंदी लोकांच्या जीवन-मरणाचा प्रश्न असून, युद्धांत स्वसंरक्षणासाठी जितके आपण कसून शटतो, तितक्याच कसोशीने तो सोडविण्याची आपण कोशीस केली पाहिजे.”

“गेल्या वर्षी भुइमूग, कपास, गूळ, तांदूळ वगैरेचे भाव थोडेसे साली घसरले. त्यांचा तुलनात्मक तक्ता येथे दिला आहे.”

तुलनात्मक बाजारभाव

	जून १९४०	जून १९४१	जून १९४२	जून १९४३	जून १९४४	जून १९४५
रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.	रु.
भुइमूग	१२/	१०/	१३/८	३५/	२८/	२७/
कपास	७२/	७५/	५७/	१६०/	८०/	प्रत्येक पल्ल्यास
गूळ	१४/	१०/	२२/	३४८/	४५/	३७/
तांदूळ	३/	४/	५/	७/	७/	७/
						प्रत्येक मणास

शेड्यूल्ड बँकांच्या परिस्थितीचे तुलनात्मक आकडे

(आकडे हजार रुपयांचे)

	२१-९-१९४५	१४-९-१९४५	२२-९-१९४४	१-९-१९३९
१. हिंदुस्थानातील मागणीवरहुकूम यावयाचे देणे	६४५,५५,७८	६४४,७१,०६	५८६,८३,९३	१३४,३६,४९
२. हिंदुस्थानातील मुदती देणे	२५४,२२,३३	२५३,२६,२८	१९०,५२,८४	१०२,२४,३४
३. हिंदुस्थानातील रोख शिल्लक	३४,१६,४५	३४,३४,५९	२६,६७,६७	६,६९,९२
४. रिझर्व्ह बँकेजवळ ठेव	१०६,११,४६	११३,९७,१८	१००,०८,८२	२५,१७,१९
५. हिंदुस्थानांत दिलेली कर्जे	२४९,९१,९५	२५२,८०,०१	२०२,३४,९६	१०१,५२,१६
६. हिंदुस्थानांत डिस्कॉंट केलेल्या हुंड्या : १३,३२,५५		१३,६७,४७	९,०४,४३	३,५७,२९

“कांहीं ठिकाणी बैल, सत, लोखंडी अवजारे, मजूर, इत्यादींच्या तुटवट्यामुळे शेतकामास व्यत्यय आला. विशेषतः महाराष्ट्रातील उसाच्या लागवडीस त्यामुळे बराच अडथळा झाला. रहाणीचे मान व मजुरीचे दर हे सर्वत्र वाढले आणि त्याप्रमाणांत शेतीचे उत्पन्न घटले. उतरते बाजारभाव व वाढता खर्च ह्यांच्या कारणांत शेतकरी थोडेफार सापडले तरी त्यांनी कर्जफेद व्यवस्थित केली, इतकेंच नव्हे तर कित्येक ठिकाणी त्यांनी प्रगतिबद्ध व नव्या प्रकारच्या सहकारी संस्था काढण्याबद्दल आस्था दाखविली. शेतकऱ्यास त्याच्या शेतातील पिकाचा योग्य मोबदला मिळाल्याविना त्याची ही आस्था टिकणार नाही, हे उघड आहे. शेतीच्या मालाच्या किंमती योग्य पातळीवर राखण्याची आवश्यकता लवकरच तीव्रतेने भासू लागेल. कपाशीच्या बाबतीत ती आताच निर्माण झालेली आहे आणि सरकारने तिला थोडा फार आधारहि दिलेला आहे. पहिल्या महायुद्धानंतर आलेल्या मंदीचे काळांत शेतकऱ्यास स्वतःच्या जीविताची लढाई एकट्यासच लढावी लागली, त्याची पुनरावृत्ति टाळली पाहिजे.”

बोनसचे खरे स्वरूप कोणते ?

मुंबई हायकोर्टाचा निवाडा

इंडियन ह्यूम पाइप कं. लि. ने आपल्या कामगारांस १९४१, १९४२ व १९४३ सालांकरिता बोनस दिला परंतु १९४४ साला करिता बोनस देण्याचे नाकारले. कंपनी व कामगार ह्यांचेमधील वांध्याचा निवाडा करण्यासाठी मुंबई सरकारने श्री. नानावटी आय. सी. एस्. (रि.) ह्यांची नेमणूक केली. “ बोनस ही केवळ स्वेच्छेने आपण होऊन दिलेली देणगी आहे, सबब त्याला वांध्याचे स्वरूप देऊन निवाड्यासाठी तो पाठविण्याचा सरकारास अधिकार नाही, तेव्हा श्री. नानावटी ह्यांस अॅडज्युडिकेटर म्हणून काम करण्यास मनाई करावी ”, असा अर्ज कंपनीने मुंबई हायकोर्टाकडे केला. “ बोनस हा देणगीच्या स्वरूपाचाहि असू शकेल व तो कायद्याप्रमाणे मागता येण्याजोगाहि असू शकेल; प्रस्तुत प्रकरणांत, पूर्वी केलेल्या कामाबद्दल तो देण्यांत यावयाचा होता, केवळ स्वेच्छेने नव्हे. कामाच्या अर्तीशी त्याचा संबंध असल्यामुळे, तो ट्रेड डिस्प्यूट अॅक्टच्या कलमांत बसतो, म्हणून मुंबई सरकारने त्याचा प्रश्न अॅडज्युडिकेटरकडे सोपविण्यांत कांहींहि चूक केलेली नाही. ” असा न्यायमूर्तींनी निवाडा करून कंपनीचा अर्ज नामंजूर केला.

* श्रीलक्ष्मी टेक्स्टाइल मिल्स लि., भोर *

(भोर संस्थान)

अधिकृत भांडवल : १५ लाख रु.

विक्रीस काढलेले व खपलेले भाग : साडेआठ लाख रु.

—: बोर्ड ऑफ डिरेक्टर्स :—

श्रीमत् सरदार खंडेराव रामराव विंचूरकर, पुणे

श्री. गणेश रामचंद्र साठे
बिस्किट कारखानदार, पुणे.

श्री. हरीहर रामकृष्ण करंदीकर
लक्ष्मीरोड, पुणे.

श्री. दत्तात्रय बाळकृष्ण फाटक
पायोनियर डार्जिंग हाऊस, पुणे.

श्री. माधव गणेश देसाई
एस. एन. राजर्षी कॅ. मुंबई, वगैरे.

ही गिरणी १९४४ साली सुरु झाली. गिरणींत तूर्त फक्त सूत निघते. भोर संस्थानने या गिरणीला टेक्स्टाइल इंडस्ट्रीबद्दल भोर संस्थान हद्दीपुरती मोनापलीसारख्या खास सवलती दिल्या आहेत. भाटघर धरणाने उत्पन्न झालेल्या विजेच्या शक्तीवर ही गिरणी चालते. या मिलचे मॅनेजिंग एजन्टस दि भोर मरकंटाईल एजन्सी लि. (भोर) हे आहेत. या कंपनीचे सध्याचे डायरेक्टर, श्री. देसाई, फाटक व करंदीकर हे आहेत.

या गिरणीचे चालू भांडवलाकरिता व वाढीकरिता ठेवी घेणे आहेत. ह्याबद्दल चौकशी मॅनेजिंग एजन्टस, दि भोर मरकंटाईल एजन्सी लि. भोर यांजकडे करावी.

प्रगतिपथावरील नवा

मै ला चा — द ग ड

सन १९४४ मधील प्रगति

नव्या कामांत ७० टक्के वाढ

खर्चाचे प्रमाण फक्त १२%

— आपला विमा किंवा एजन्सी आजच घ्या —

दि औंध म्यूच्युअल लाइफ

अॅश्युरन्स सोसायटी लि., पुणे.

आर. जी. साठे
सुपरिंटेंडेंट

व्ही. जी. जोशी
मॅनेजिंग डायरेक्टर

इनकॅंडीसंट लॅम्प्स मॅन्युफॅक्चरिंग

कंपनी, लिमिटेड

३७६ शुक्रवार, पुणे २

सरकारी सप्लाय खात्याची गॅस बत्त्यांची मोठी ऑर्डर पुरी करण्याचे कार्य चालू आहे.

नवीन शेअर विक्रीस सरकारी मान्यता मिळाली असून विक्री सुरु आहे.

ठेवी स्वीकारल्या जातात

दराबद्दल चौकशी करा

पु. ग. मराठे
मॅनेजिंग डायरेक्टर

Asha

सुंदर व रसिक स्त्रियांची निवड

आशा

सौंदर्य साधनें

विक्रीसंघटनेचा व्याप
पेशावर ते मद्रा व केंद्रा ते
कलकत्त्यापर्यंत पसरला आहे.

(स्वतःचे डेपो : मुंबई-गोवा-बंगलोर-दिल्ली)

शरील माल तयार करणाऱ्या महाराष्ट्रीय शाखांचा कारखाना

दि आयडिअल इन्स्टिट्यूट

४५, प्रिंसेस स्ट्रीट, मुंबई २.

कारखान्याच्या वाढीसाठी ठेवी घेणे आहेत.

**पुणे सेंट्रल कोऑपरेटिव्ह
बँक लिमिटेड**

—पुणे शहर—

[टेलिफोन नं. ४८३]

बँकेच्या सुरक्षित सेफ डिपॉझिट व्हालटचा
जरूर फायदा घ्या.

फक्त १ रुपयांत

आपल्या मौल्यवान जिनसा वगैरे भक्कम
कप्यांत सुरक्षित ठेवा.

सुट्टीखेरीज केव्हांही उघडण्यांत येतें.

द. दि. चितळे

मॅनेजिंग डायरेक्टर

**दि न्यू सिटीझन बँक
ऑफ इंडिया लि.**

हेड ऑफिस : फोर्ट, मुंबई

खेळते भांडवल : २ कोटि रुपयांवर

—शाखा—

स्थानिकः—१ दादर, २ गिरगांव, ३ फ्रेट रोड, ४ जव्हेरी
बाजार, ५ शॉप, ६ विलेपार्ले, ७ माटुंगा.

इतरः—८ अमरावती, ९ अहमदनगर, १० बेळगांव, ११
बडनेरा, १२ दिल्ली, १३ देवळाली, १४ धुळे, १५ इचलकरंजी,
१६ जळगांव, १७ कोल्हापूर, १८ करंजा, १९ लोणंद, २०
मिरज, २१ महाड, २२ मालेगांव, २३ नागपूर, २४ नाशिक शहर,
२५ नाशिक रोड, २६ नंदुरबार, २७ पुणे शहर, २८ सांगली,
२९ सोलापूर, ३० सिन्नर, ३१ संगमनेर, ३२ चांद, ३३ अकोला,
३४ कोपरगांव, ३५ वेण, ३६ मलकापूर, ३७ अहमदाबाद.

—बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात—

डी. एन. गांडेकर,

बी. ए., एलएल. बी.

मॅनेजर, पुणे शाखा.

डी. डी. देशपांडे,

बी. ए.

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

१९४४ मधील प्रगति

—तुलनात्मक आंकडे—

१९४३ साली पूर्ण झालेले काम ८,००,००० रु.वर

१९४४ साली पूर्ण झालेले काम ११,००,००० रु.वर

विमा हप्त्यांचे उत्पन्न १९४४ साली १,८३,०००

रुपयांचे वर झाले. खर्चाचे प्रमाण उतरले आहे व

त्या प्रमाणांत लाइफ फंडांत वाढ झाली आहे.

दि ट्रस्ट ऑफ इंडिया

अॅशुअरन्स कं. लि. पुणे.

मॅनेजर,

व्ही. एच. देशमुख, बी. ए.

अध्यक्षः—श्री. सरदार

जगन्नाथमहाराज पंडित

— : साठे विस्कटें : —

ऑरेंज व थ्रुसबरी

आतां स्थानिक माहकांस अल्प प्रमाणांत मिळू लागलीं. बुद्धसमाप्ती झाली असल्याकारणानें परगांवचे
माहकांसहि हळू हळू मिळू शकतील.

—साठे विस्कट कं., पुणे २

तयार कपड्यांचे
व्यापारी

महिंद्रकर ब्रदर्स

गिरगांव, मुंबई नं. ४
व बुधवार चौक, पुणे.

हे पत्र पुणे, पेट भांडुर्गा प. नं. ११५११ कार्यालय छापसान्यात रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
०. भांडुर्गा रामन काळे, बी. ए. यांनी 'दगाधिवास.' भांडुर्गा प. नं. ११५११ पुणे येथे छापिले.